

Maghiarii din România – Românii din Ungaria în secolul XX¹

O analiză comparativă

Dr. Alexandru Ghișa

Relațiile interetnice din România au fost și continuă să fie subiect de studiu pentru foarte mulți analiști din țară și din străinătate. Această tematică a minorităților din România se bucură de o atenție deosebită mai ales în Ungaria – atât la nivelul elitelor specializate în istorie, sociologie, demografie etc., cât și la nivel guvernamental și al organizațiilor nonguvernamentale. Mai mult, opinia publică din Ungaria este la curent cu tot ce se întâmplă în România. Există un întreg aparat mediatic care informează opinia publică ungară pe acest segment.

În România lipsesc însă studiile privind situația minorităților din Ungaria. Elitele intelectuale din țara noastră și mai ales opinia publică românească este foarte puțin informată despre ceea ce se întâmplă în Ungaria în planul relațiilor interetnice. Și Ungaria mai are minorități și există probleme serioase în ce privește relațiile între majoritatea ungară și comunitățile alogene minoritare.

Ungaria are astăzi o populație de 10.055.000 de locuitori, din care 84,4 % sunt maghiari și 15,6% minorități, din care românii, în număr de 7.995, reprezintă 1 %². Conform legii care reglementează statutul minorităților în Ungaria (Legea nr. 77, adoptată la 7 iulie 1993) sunt recunoscute 13 „minorități naționale și etnice” – armenii, bulgarii, croații, germanii, grecii, polonezii, românii, rutenii, sârbii, slovacii, slovenii, țigani și ucrainenii ³. 12 dintre minorități sunt recunoscute ca *naționale și constitutive de stat*, având și corespondență externă, respectiv existența unui *stat înrudit*, ceea ce se numea până acum „țara mamă”. Numai în cazul țiganilor se aplică denumirea de minoritate *etnică*, pentru că nu au un *stat înrudit* și nu pot fi considerați *factor constitutiv de stat*⁴.

---

¹ Articol publicat cu acordul autorului. Inițial apărut în *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, volumul IV, Editura TechnoMedia, Sibiu, 2009, pp. 66-78.

² H.C.Matei, S. Neguț, I.Nicolae, *Enciclopedia Statelor Lumii*, București, Editura Meronia, 2008, p. 679. Sunt folosite date statistice la nivelul anului 2007.

³ Șt. Crâsta, Legea pentru minoritățile (*naționale și etnice*) din Ungaria și responsabilitatea presei în interpretarea acesteia, în *Conviețuirea/Együttélés*, Anul 7 nr. 3-4, 2003 / Anul 8 nr. 1-4, 2004, p. 5-6.

⁴ Al. Ghișa, Postafață la lucrarea I. Matei, *Românii din Ungaria în 2004*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004, p. 153.

România, la o populație de 21.528.627, are 89,5% etnici români și 10,5 % minorități naționale, conform recensământului din 18 martie 2002⁵. În România sunt recunoscute 20 de minorități naționale - albanezi, armeni, bulgari, cehi, croați, evrei, germani, greci, italieni, macedoneni, maghiari, polonezi, ruși, ruteni, sârbi, slovaci, tătari, turci, țigani și ucraineni. Maghiarii din România, în număr de 1.434.377, reprezintă 6,6 % ⁶.

În relațiile internaționale dintre state s-a ajuns, mai ales în ultimele două decenii, după schimbările geopolitice din toamna anului 1989 - prăbușirea regimurilor comuniste din Europa Centrală și de Est după principiul dominoului și vara anului 1991, dezmembrarea URSS, la mutații importante în ce privește relațiile interetnice. În sens negativ s-a ajuns la o acutizare a problematicei minorităților în spațiul ex-iugoslav, în Balcani, dar și în spațiul ex-sovietic. În sens pozitiv, atât în plan bilateral, prin acorduri de protecție reciprocă a minorităților și multilateral, la nivelul Europei prin Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) și Consiliul Europei, s-a lucrat pentru o standardizare a drepturilor și libertăților care se cuvin acordate minorităților naționale.

Au fost create instituții cu atribuții exprese în monitorizarea situației minorităților. A fost înființată instituția Înalțului Comisar pentru Minoritățile Naționale al CSCE (din decembrie 1992 OSCE, organizație internațională interguvernamentală), cu sediul la Haga. Înalțul Comisar OSCE a primit atribuții să efectueze misiuni la fața locului în toate punctele considerate sensibile de pe harta Europei, dar și rolul de alertare și cerere de întreprindere urgentă a unor măsuri în cazul iminenței unui conflict, de negociere cu autorități de stat, organizații neguvernamentale și persoane fizice reprezentative pentru identificarea unor soluții pe termen lung⁷.

La Consiliul Europei, problematica minorităților naționale a dobândit statut prioritar încă din 1989. Pentru definirea, promovarea și aplicarea drepturilor persoanelor aparținând minorităților, ca parte a politicii europene de realizare a drepturilor omului, au fost adoptate numeroase rezoluții și recomandări votate în Adunarea Parlamentară, concretizate în hotărâri judecătorești ale Curții Europene a Drepturilor Omului și în două tratate pan-europene referitoare la minorități - Convenția-cadru privind minoritățile naționale și Carta limbilor regionale sau minoritare⁸.

În această dezvoltare instituțională survine ordinul 484 /1993 al Adunării Parlamentare, cunoscut sub numele „Directiva Halonen”, în baza căreia admiterea de noi membri în Consiliul Europei a fost condiționată de „respectul pentru drepturile minorităților”. În același an a fost adoptată Recomandarea 1201, prin care statele membre sunt chemate să elaboreze

⁵ H.C. Matei, S. Neguț, i. Nicolae, *op. cit.* p. 534.

⁶ Institutul Național de Statistică, 2002. Recensământul populației www.recensamant.ro

⁷ Al. Fărcaș, *Dreptul internațional al drepturilor omului și problematica minorităților naționale*, București, Institutul Român pentru Drepturile Omului, 2005, p. 103.

⁸ *Ibidem*, p. 105.

un protocol referitor la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale, adițional la Convenția europeană a drepturilor omului⁹, ajungându-se la un consens european în reținerea față de acceptarea de drepturi colective pentru comunitățile etnice minoritare..

La nivelul Uniunii Europene (UE), chiar dacă ordinea juridică de drept comunitar european nu conține, până în prezent, nici o normă specifică referitoare la minoritățile naționale, se are în vedere elaborarea, promovarea și aplicarea de astfel de norme. Decizia de extindere a UE spre Europa Centrală și de Est a fost luată la Consiliul European de la Copenhaga (22-23 iunie 1993), când s-au stabilit criteriile politice pentru accesul candidaților. „Criteriile de la Copenhaga” au pus statele candidate – este și cazul Ungariei și al României – să dovedească în mod constant ”stabilitatea instituțiilor ce garantează democrația, statul de drept, drepturile omului, precum și protecția minorităților”¹⁰. Atât România, cât și Ungaria s-au aflat sub monitorizarea atentă a Comisiei Europene prin Rapoartele Anuale de Țară, până la integrarea lor în UE. Ungaria a fost acceptată la 1 mai 2004, iar România a intrat cu drepturi depline în UE de la 1 ianuarie 2007.

În consecință, acum, când ambele state sunt membre ale aceluiași sistem de norme și valori europene, maghiarii din România și românii din Ungaria trebuie să se bucure de aceleași standarde în materie de drepturi și libertăți, indiferent de numărul lor. Diferența este însă enormă, asemenea standarde fiind aplicate diferit în România – favorabile maghiarilor, iar în Ungaria, cu totul defavorabile românilor. Cauzele sunt multiple, iar diferențierile nu trebuie neapărat căutate în numărul lor și procentul pe care-l reprezintă, respectiv de aproape 1 % români în Ungaria, la o populație de 10 milioane locuitori și 6,6 % maghiari în România, la aproape 22 de milioane locuitori. În acest sens, lamentările și îngrijorările elitelor intelectuale maghiare din România nu se justifică, iar tăcerea românilor din Ungaria este plină de semnificații, fiind privați, de aproape 90 de ani de o elită intelectuală care să le susțină cu adevărat interesele. Nici chiar astăzi, la 20 de ani de la căderea comunismului în Ungaria, cu o legislație ungară permisivă în materie de minorități, numărul românilor capabili de acțiune politică, economică și/sau culturală se reduce la 20 - 30 de persoane și acestea cu orientări diferite în raporturile cu statul ungar.

Nu același lucru se poate spune despre maghiarii din România, ai cărei lideri sunt foarte vocali în raporturile cu statul român, sunt prezenți în structurile de putere din România – cu 31 de parlamentari, respectiv 22 deputați și 9 senatori¹¹, prezenți la guvernare (1996-2000; 2004-2008) sau asociați la guvernare (2000- 2004) – dispun de forță economică și au o elită intelectuală bine pregătită profesional.

---

⁹ *Ibidem*, p. 106.

¹⁰ *Ibidem*, p. 122.

¹¹ Conform site-urilor Camerei Deputaților (www.cdep.ro) și Senatului (www.senat.ro)

În pofida acestor realități, studiile realizate în România, la inițiativa Asociației de prietenie *Korunk* și a Centrului de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală privind Barometrul Relațiilor Etnice (BARE), din 1994-1996, 2000, 2001 și 2002¹², relevă, în concepția analiștilor maghiari, o stare de îngrijorare pentru supraviețuirea minorității maghiare în România. Astfel, Levente Salat, analizează interacțiunea a trei actori – statul român, statul ungar și reprezentanții minorității maghiare, care, dacă nu va funcționa în termeni optimi, poate conduce „la dispariția treptată – după evrei și sași – a încă unei comunități din peisajul etnopolitic al României”, existând riscul reducerii maghiarilor din România „la dimensiunile unei componente pur etnografice”¹³.

Din această ecuație lipsește o componentă importantă – Românii din Ungaria. În numai 90 de ani, aceștia au ajuns deja în faza componentei „pur etnografice”, fără miză politică. Cercetătorii maghiari în domeniul folclorului și coregrafi maghiari sunt încântați de dansurile și muzica populară a românilor din Ungaria. Aceștia consideră ca benefică izolarea românilor din satele de la frontiera cu România, deoarece au putut păstra forme arhaice ale tradiției populare. Dansurile românești din Aletea și Micherechi au devenit cunoscute în întreaga Ungarie, dar nu și în România. Datorită „entuziaștilor” coregrafi maghiari, funcționează echipe folclorice la Aletea, Micherechi și Chitighaz. Există coruri vocale la Apateu, Bătania, Chitighaz și Giula. Mai mult, arhiva Institutului de Muzicologie al Academiei Ungare de Științe păstrează 4.000 de metri de film, peste 200 de fotografii, culegeri de texte de peste 200 de pagini, notarea a 10 suite de dansuri, 50 de motive și mai mult de 500 de melodii românești din Ungaria. Produsele cercetării etnografice românești sunt expuse la Muzeul orășenesc din Giula, la Muzeul județean din Bichișciaba, iar la Chitighaz există din 1986 o casă muzeu, unica instituție de acest gen din Ungaria, reprezentativă pentru valorile culturale românești din aceste părți¹⁴. Acestea sunt cele mai importante contribuții ale românilor din Ungaria la cultura și civilizația ungară.

Pentru a înțelege cum de s-a ajuns aici, trebuie să ne întoarcem în timp, la începutul secolului XX. Astfel, la 1910, dr. Emil Babeș a publicat la Budapesta un studiu asupra situației românilor din Transilvania și Ungaria, pornind de la aprecierea că „de la 1867 încoace, lupta lui (n.n. a poporului român) pentru limba, cultura și păstrarea caracterului său etnic, ... această luptă așa numită națională, purtată adeseori cu cea mai mare energie și totdeauna cu o stăruință uimitoare, n-a adus izbânda la care se așteptau cu

---

¹² Accesibile pe site-ul Centrului de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală (www.edrc.ro)

¹³ Levente Salat, *Perspectivă asupra minorității maghiare din România în lumina studiilor elaborate pe baza rezultatelor Barometrului Relațiilor Etnice, Edițiile 1994-1996 și 2000-2001*, în *Barometrul Relațiilor Etnice 1994-2002. O perspectivă asupra climatului interetnic din România*, Cluj, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2005, p.171.

¹⁴ *Românii din Ungaria*, publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Giula, 2004, pp. 19-21.

toții”¹⁵. Este vorba de românii din Austro-Ungaria, formulă statală creată la 1867 prin compromisul dualist între națiunile austriacă și maghiară, care pentru români nu era decât un „pact bilateral”, privit ca un lucru efemer. Elita politică maghiară de atunci a acceptat „să se supună conducerii și supremației politice, economice și militare a Austriei”, respectiv a dinastiei Habsburgilor, pentru ca monarhul, împărat și rege, „să lase ungarilor mână liberă în afacerile interne ale țării”¹⁶, adică a părții de răsărit a imperiului, administrată de Budapesta. Odată realizat acest compromis și împărțirea teritoriilor dinastiei de Habsburg în Cisleithania, la vest de râul Leitha, administrată de Viena și Transleithania, la est, rămasă la discreția Budapestei, diferențierile între cele două părți de țară, din punctul de vedere al tratamentului aplicat popoarelor supuse, se accentuează în sens negativ pentru românii din Transilvania și Ungaria.

Generația ungară pașoptistă realizase încă în timpul războiului pentru independență față de Austria, de la 1848-1849, că maghiarii sunt minoritari în propria lor țară. Maghiarii, care abandonează prin compromisul dualist idealul independenței, devin atunci națiune politică dominantă, iar pentru a fi și majoritară, ridică maghiarizarea la rangul de politică de stat.

În condițiile în care maghiarizarea avea deja o tradiție de sorginte medievală, mai ales la nivelul nobilimii, ai cărei exponenți își luau numele după cetățile, moșiile sau satele pe care le stăpâneau, în cele mai multe cazuri pentru a-și dovedi adeziunea și loialitatea față de Regatul Ungariei, în perioada austro-ungară, pentru regiunea Transleithaniei, întregul proces este instituționalizat. Lucrări relevante pe această temă atestă rolul administrației de stat în procesul de maghiarizare a comunităților etnice alogene, atribuții exprese având Ministerul de Interne, care elibera actele de stare civilă. Caracteristică pentru mentalitatea Ungariei de atunci este lucrarea lui Simon Telkes - „Cum să ne maghiarizăm numele”, apărută la Budapesta, în 1898, autorul însuși având calitatea de președinte al *Societății Centrale de Maghiarizare a Numelui*¹⁷. În concepția acestuia, așa cum un creștin devine prin botez membru al unei comunități creștine, „prin maghiarizarea numelui de familie, prin botez național, cel cu nume străin este primit în societatea maghiară”¹⁸.

O altă lucrare pe această temă, intitulată „Românii din Ungaria”, autor Antal Huszár, comandată de Ministerul de Interne de la Budapesta în 1907, clasificată de uz intern („spre întrebuințare confidențială”), a fost prezentată de Onisifor Ghibu în ziarul *Tribuna* din Cluj în 1939¹⁹. Autorul

---

¹⁵ Emil Babeș, *DIAGNOZA - Studiu asupra situațiunii politice a românilor din Ungaria*, Budapesta, Tipografia „Poporul Român”, 1910, p. 3.

¹⁶ *Ibidem*, p. 13.

¹⁷ Telkes Simon, *Hogy Magyarosítsuk a Vezeték Neveket?* (Cum să ne maghiarizăm numele?), Budapesta, Pesti Könyvnyomda, Reszveny Társaság, 1898 (Ediție în limba română din 1990), p. 3 și 43.

¹⁸ *Ibidem*, p. 3.

¹⁹ *Un plan secret al guvernului unguresc din 1907 privitor la maghiarizarea românilor din Transilvania*, Ediție de Stelian Vasilescu, Oradea, Editura „Iosif

recenziei acestei lucrări ungare, un bun cunoscător al situației românilor din Austro-Ungaria, subliniază că măsurile preconizate de Antal Huszár au fost puse în aplicare de guvernele ungare care s-au succedat la Budapesta între anii 1907-1918, menționând Legea lui Apponyi din 1907, maghiarizarea grădinițelor de copii prin legea din 1912, maghiarizarea școlilor normale confesionale, înființarea Episcopiei greco-catolice de Hajdu-Dorog, impunerea lui Vasile Mangra ca Mitropolit al românilor ortodocși din Transilvania, înființarea „zonelor culturale” la frontiera cu Regatul României, colonizarea Transilvaniei cu maghiari și strămutarea românilor ardeleni în regiuni maghiare²⁰.

La mai bine de patru decenii de la instaurarea *erei constituționale*, cum este denumită în istoriografia ungară perioada dualismului, lupta politică a românilor din imperiu, desfășurată sub deviza „totalei îndreptățiri egale”, îmbrățișată de Emil Babeș și colegii lui de generație, ajunge într-un impas. Pentru ei devenise foarte clar că de egalitate între națiunea română supusă și națiunea ungară dominantă, nu mai putea fi vorba. Pentru români mai exista la 1910 o singură alternativă – „sau statul se sfarmă, sau neamul nostru va trebui să piară”²¹. Și s-a sfârșit statul. În toamna anului 1918 a dispărut Austro-Ungaria. Pe ruinele fostului imperiu au apărut state noi, moderne, independente și suverane. Este și cazul Austriei și Ungariei, ultima în arealul ei teritorial firesc, în limitele sale etnice, unde pentru prima dată națiunea ungară este majoritară²². Cu toate acestea, în noua Ungarie au mai rămas comunități etnice alogene, în proporții de loc neglijabile – evrei, germani, români, slovaci, sârbi, croați, ruteni etc.

Ungaria, urmând cu consecvență politica ei de maghiarizare, instituționalizată încă din timpul *erei constituționale*, atât în perioada horthystă, cât și sub regimul comunist, reușește să diminueze simțitor numărul comunităților etnice alogene, aflate în situația de minoritari. În același timp, fosta națiune politică dominantă va cunoaște starea de minoritate prin comunitățile maghiare rămase în state cu majoritate românească, cehă și slovacă, austriacă sau sârbo-croato-slovenă. Numai un popor care a dominat alte popoare știe ce înseamnă adevărata libertate. Nu este de mirare că, în aceste condiții, Ungaria devine campioana luptei pentru drepturile minorităților și o face cu o consecvență demnă de toată lauda. Numai că, statul ungar va aplica dublul standard în materie de minorități: o politică de asimilare în plan intern și o suprasolicitare în plan extern pentru respectarea drepturilor și libertăților maghiarilor din afara frontierelor.

Maghiarii din România au statutul de minoritate națională din 4 iunie 1920, când, prin Tratatul de la Trianon a fost recunoscută *de jure* unirea

Vulcan”, 2000 (versiuni în limbile română și franceză).

²⁰ *Ibidem*, p. 75.

²¹ Emil Babeș, *op. cit.*, p. 8.

²² Alexandru Ghișa, *România și Ungaria la început de secol XX. Stabilirea relațiilor diplomatice (1918-1921)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2002, p. 219 și 224-225.

Transilvaniei la Regatul României, situație existentă *de facto* de la 1 decembrie 1918, când reprezentanții românilor transilvăneni au decis la Alba Iulia această unire. Schimbarea de statut, de la cel de națiune dominantă la starea de minoritate, au determinat pe maghiarii transilvăneni să privească cu ostilitate instalarea autorităților românești în provincie. În toată perioada interbelică problema minorității maghiare a avut un grad sporit de sensibilitate, fiind privită de elita politică românească drept un pericol la integritatea statului român. Această atitudine era determinată de mai multe cauze: minoritatea maghiară avea o pondere demografică și economică însemnată, controla viața culturală, socială și economică a majorității orașelor transilvănene și era așezată în grupuri destul de compacte, inclusiv la granița cu Ungaria. La acestea se adaugă și politica revizionistă declarată a Ungariei, cu consecințe directe asupra minorității maghiare din România, privită cu neîncredere de către majoritatea românească²³.

De-a lungul perioadei interbelice, mulți dintre maghiarii sperau încă într-o anulare a deciziilor sistemului de tratate de la Versailles, din 1919-1920. O mare parte a intelectualilor maghiari s-au retras în enclave de autonomie culturală reprezentate de bisericile calvine, unitariene și romano-catolice, de școlile confesionale subordonate acestora, iar un număr important a părăsit România, stabilindu-se în Ungaria. Cifra celor care au emigrat din România între anii 1918-1924 era estimată la 197.035 de persoane de naționalitate maghiară²⁴.

O evaluare a numărului maghiarilor din România o avem de la recensământul din 1930, de 1.353.276²⁵. Dacă adăugăm pe cei care au plecat în Ungaria în intervalul menționat mai sus, se poate aproxima că la 1920 erau 1.550.311 de minoritari maghiari pe teritoriul României. În 1930, la o populație de 18.052.896 de locuitori, românii reprezentau 71,9 %, iar maghiarii 7,5 %. Acest procent va rămâne aproape constant, în condițiile în care numărul locuitorilor de etnie maghiară din România va crește până la sfârșitul anilor '80, când se derulează un nou val de emigrări din România spre Ungaria, fenomen accentuat după 1989, respectiv: 1930 - 1.353.276; 1956 - 1.587.675; 1966 - 1.619.592; 1977 - 1.705.810; 1992 - 1.624.959²⁶. Scăderea numărului maghiarilor la recensământul din 2002, la 1.434.377, reprezentând 6,6 % din populația României²⁷ se datorează în primul rând emigrării și în nici un caz asimilării. În anul 2002, Ministerul de Interne de la Budapesta a anunțat că pe teritoriul Ungariei se aflau stabiliți 212.000 de cetățeni români, marea majoritate etnici maghiari.

---

²³ Toth Szilárd, *Partidul maghiar și problema minorității maghiare în Parlamentul României în perioada interbelică*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2008, p. 204.

²⁴ *Ibidem*, p. 203 - nota 1 subsol.

²⁵ Nicolae Edroiu, Vasile Pușcaș, *Maghiarii din România*, Cluj-Napoca, FCR-Centrul de Studii Transilvane, 1995, p. 21.

²⁶ *Idem*.

²⁷ Institutul Național de Statistică, *op. cit.*

După 1920, liderii minorității maghiare au realizat că se află în interiorul granițelor unui alt stat, se află în minoritate, drept pentru care au decis să participe activ la viața politică din România. La 9 ianuarie 1921 ia ființă filiala din Cluj a *Uniunii Maghiare* care are ca scop de a reprezenta minoritatea maghiară în relațiile cu statul român și cu Liga Națiunilor²⁸. În 5 iunie 1921 ia ființă la Huedin, jud. Cluj, *Partidul Popular Maghiar*, care grupează pe adepții activismului politic, iar la 15 ianuarie 1922, la Cluj se înființează *Partidul Național Maghiar*. În decembrie 1922 acestea vor fuziona în *Partidul Maghiar*²⁹. Din 1934, mișcările de stânga ale minorității maghiare s-au reunit în *Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România MADOSZ*³⁰, care va avea un rol activ în instaurarea comunismului din România după al doilea război mondial.

Uniunea Maghiară și apoi *Partidul Maghiar* au fost o permanență în Parlamentul României din perioada interbelică (1922-1926 cu 3 deputați și 3 senatori; 1926 cu 15 deputați și 12 senatori; 1927 cu 8 deputați și 1 senator, 1928-1931 cu 16 deputați și 6 senatori; 1931 cu 10 deputați și 2 senatori; 1932 cu 14 deputați și 3 senatori, 1933-1937 cu 9 deputați și 3 senatori, iar în 1937 obține 19 locuri de deputat și 3 de senator, dar acest parlament nu s-a mai reunit³¹.

Parlamentarii maghiari au fost foarte activi în Parlamentul de la București, ridicând cu prioritate probleme specifice lor, respectiv: includerea drepturilor minorităților în Constituția României, problema cetățeniei, a reformei agrare, învățământului, cultelor și funcționarilor publici, problema legii administrației și a utilizării limbii minorităților în administrație etc.³² Aceștia sunt sprijiniți în demersul lor și de o serie de organizații înființate *ad-hoc* la Budapesta – *Liga pentru protecțiunea Minorităților din România*, *Societatea pentru apărarea Minorităților din Transilvania* sau *Asociația Secuilor-Maghiari pentru Societatea Națiunilor*, care înaintează memorii direct la Liga Națiunilor de la Geneva³³. Istoricul și publicistul britanic, Robert William Seton-Watson aprecia că o serie de plângeri ale minorității maghiare din România erau justificate și că protecția lor națională și culturală nu era asigurată îndeajuns, cauza decurgând din trecutul istoric, subliniind că nici raporturile dintre românii transilvăneni și cei din vechiul regat nu erau definitiv lămurite. O altă cauză o constituia „starea sufletească specifică” a Ungariei de atunci. Publicistul britanic recunoștea că statele succesoare Austro-Ungariei nu aveau încă un regim democratic, însă, spre deosebire de viața publică a Ungariei, în România existau în mod real condițiile prelabile pentru instituirea unui regim cu adevărat democratic. Mai mult, el aprecia că în România cercurile conservatoare au făcut concesii uimitoare, realizând cea mai radicală reformă agrară, pe când în Ungaria situația era diametral

²⁸ Toth Szilárd, *op. cit.*, p. 25

²⁹ *Ibidem*, p. 26-27.

³⁰ *Ibidem*, p. 27.

³¹ *Ibidem*, p. 228-232.

³² *Ibidem*, p. 206

³³ Gheorghe Iancu, *Documente interne și externe privind problematica minorităților naționale din România, 1919-1924*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2008, p. 30 și 42.

opusă, clasa politică ungară încercând să conserve cu orice mijloace regimul feudal de dinainte de război³⁴.

De o reprezentare a minorităților în Parlamentul de la Budapesta nu mai putea fi vorba. În schimb, în Parlamentul de la București, în perioada interbelică, alături de *Partidul Maghiar* au activat *Partidul Evreiesc* și *Partidul German*³⁵. De multe ori aceste partide acționau împreună în revendicarea de sprijin financiar pentru școli, biserici sau instituții culturale minoritare sau criticând acordarea de alocații pentru românii de peste hotare³⁶. Atunci România sprijinea românii din afara frontierelor.

Evoluția firească în stabilizarea politică, economică și culturală a maghiarilor din România și a românilor din Ungaria a fost întreruptă de izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Perspectiva declanșării unui conflict armat între România și Ungaria, ambele state înregimentate alături de Puterile Axei Roma-Berlin-Tokyo, a determinat pe miniștri de externe ai Germaniei, Joachim von Ribbentrop și Italiei, Galeazzo Ciano, să „rezolve” litigiul româno-ungar la Viena, în 30 august 1940, prin trasarea unei frontiere care împărțea Transilvania între cele două țări care și-o revendicau. Împărțirea Transilvaniei între Ungaria și România prin trasarea unei frontiere arbitrare, anula identitatea istorică a acestei provincii³⁷. Prin arbitrajul de la Palatul Belvedere din Viena, România a fost obligată să cedeze Ungariei partea de nord-vest și est a Transilvaniei, cu o suprafață totală de 43.492 Kmp și o populație de 2.667.007 locuitori, din care 50,2 % români și 37,1 % maghiari³⁸. Cei afectați direct au fost maghiarii din România și mai ales românii din Transilvania de Nord, supuși la tot felul de privațiuni, tratați acum ca minoritate națională în Ungaria, după standardele aplicate minorităților în acest stat.

Prin soluția adoptată, Germania și Italia au transformat problema transilvană într-un focar de instabilitate regională și într-un obiect al competiției dintre România și Ungaria, de care a profitat Adolf Hitler în timpul războiului, iar apoi Iosif Visarionovici Stalin și fosta URSS. În anul 1944, când URSS era pe val și începuse ofensiva împotriva Germaniei, Moscova considera atât Ungaria, cât și România drept dușmanii ei. În consecință nici una nu merita Transilvania, optându-se atunci pentru crearea unui stat transilvănean independent, sub egida URSS. Abia după trecerea României de partea puterilor aliate (23 august 1944) și în condițiile

³⁴ Radu Răcovițan, *R.W. Seton-Watson și problema minorităților în România interbelică*, în *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, vol. III, coord. Vasile Ciobanu-Sorin Radu, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2008, p. 151.

³⁵ Marcel Varga, *Activitatea reprezentanților partidelor minorităționale în Parlamentul României (1934-1937)*, în *Revista Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”*, Studii și Materiale de Istorie Contemporană, Serie Nouă, vol. VII, București, 2008, p.27.

³⁶ *Ibidem*, p. 40.

³⁷ Marcela Sălăgean, *Administrația sovietică în Nordul Transilvaniei (noiembrie 1944-martie 1945)*, Cluj-Napoca, FCR - Centrul de Studii Transilvane, 2002, p. 7.

³⁸ *Ibidem*, p. 11, nota 1 subsol.

în care Ungaria a rămas în continuare aliata Germaniei, Uniunea Sovietică optează pentru transferul către România a întregii Transilvanii, „în schimbul garantării ferme a unei colaborări strânse și îndelungate cu URSS și a renunțării totale a Bucureștiului la pretențiile asupra Basarabiei și Bucovinei”³⁹.

Practic, prin ocuparea de către Armata Roșie și introducerea administrației sovietice în Transilvania de Nord, începe procesul de comunizare a României. Scoaterea acestei regiuni de sub autoritatea administrației românești a stimulat competiția româno-ungară, amăgindu-i pe maghiari și șantajându-i pe români. Stalin obține în acest mod, pe de o parte instalarea unui guvern comunist la București, teritoriul basarabean și bucovinean și participarea trupelor române pe frontul de vest, iar pe de altă parte se asigură de o atitudine supusă și lipsită de combativitate din partea Budapestei⁴⁰. Reinstaurarea administrației românești la 9 martie 1945, l-a determinat pe noul prim-ministru român, dr. Petru Groza, să ceară prefectilor din nordul Transilvaniei să renunțe la șovinism, afirmând că o mai bună înțelegere între români și unguri este în beneficiul integrării mai rapide a Transilvaniei la România. Chiar dacă nu a reușit să elimine tensiunile interetnice din regiune, politica guvernului Groza a reușit să le atenueze⁴¹.

În aceste circumstanțe, numeroase persoane aparținând diferitelor grupuri minoritare au susținut, chiar cu foarte mult entuziasm, formațiunile politice de extrema stângă. Imediat după 23 august 1944, aceștia asaltează pur și simplu minusculul Partid Comunist din România (PCR) și organizațiile care gravitau spre el, din diverse rațiuni. Germanii încercau să se pună la adăpost față de eventuale represalii împotriva lor. Evreii au sperat că prin obținerea unor posturi însemnate în partid își vor putea reface situația lor economică de dinainte de război. O parte dintre maghiari s-au înscris în partidul comunist din aceleași rațiuni ca și germanii, mai ales cei din Transilvania de Nord care au făcut parte din administrația horthystă, mulți reușind să rămână în posturi, iar alții au folosit umbrela PCR pentru a-și putea continua propaganda șovinistă⁴². Centrul *Uniunii Oamenilor Muncii Maghiari din România MADOSZ* a fost reorganizat la Brașov la 4 octombrie 1944. La 16 octombrie 1944, tot la Brașov, la o reuniune a *MADOSZ* cu participarea reprezentanților comunității maghiare din Transilvania de Sud, Banat și București, a luat ființă *Uniunea Populară Maghiară din România (UPMR)*, care și-a propus de la început alianța cu forțele comuniste, programul conținând și sprijinirea revendicărilor naționale ale minorității maghiare din România⁴³. Activitatea *UPMR*, ca organizație de masă a PCR, a creat în primii ani ai instaurării comunismului în România, bazele unei

³⁹ Alexandru Ghișa, Vasile Oroian, *Cum ne văd rușii?*, în Magazin Istoric, nr. 6, iunie 2009, p. 21-23.

⁴⁰ Marcela Sălăgean, *op. cit.* p. 160

⁴¹ *Ibidem*, p. 161.

⁴² Dumitru Șandru, *Comunizarea societății românești în anii 1944-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2007, p. 101-102.

⁴³ Lönhárt Tamás, *Uniunea Populară Maghiară în perioada instaurării regimului comunist în România (1944-1948)*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2008, p. 103-105.

comunități maghiare funcționale, competitive și cu șanse egale de afirmare în cadrul statului român⁴⁴. Printre realizările *UPMR* trebuie menționat în primul rând instituționalizarea rețelei complete de învățământ în limba maghiară, de la nivelul primar la cel superior, recuperarea ceangăilor din Moldova la cultura și civilizația maghiară și înființarea Universității „Bolyai” la Cluj, asigurându-se în acest mod formarea intelectualității maghiare, considerată vitală pentru supraviețuirea comunității maghiare într-un regim totalitar comunist⁴⁵. Dacă adăugăm la acestea crearea în 1952 a Regiunii Autonome Maghiare, sub presiunea URSS, croită după modelul regiunilor autonome sovietice⁴⁶, putem aprecia ca „epocale” realizările asocierii liderilor minorității maghiare la structurile de partid și de stat din România comunistă. Chiar și mutațiile intervenite după retragerea trupelor sovietice din România (1958), respectiv unificarea Universității maghiare din Cluj cu cea românească, prin crearea Universității „Babeș-Bolyai” (1959) și desființarea Regiunii Autonome Maghiare prin reorganizarea administrativ-teritorială a României (1968), dobândirea instrucției în limba maghiară a rămas posibilă inclusiv la nivel superior. Studenții maghiari frecventau Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Institutul de Arte Plastice și Conservatorul din aceeași localitate, Institutul de medicină și farmacie, Institutul de Învățământ Superior și Institutul de teatru din Târgu Mureș⁴⁷.

Implicarea minorității maghiare în modificările structurale de regim politic din și de după decembrie 1989 a creat premisele unui nou activism ce a acționat pentru redobândirea privilegiilor de grup. Crearea *Uniunii Democratice a Maghiarilor din România (UDMR)* chiar din ajunul Crăciunului (24 decembrie 1989) cu structură și program propriu, este un argument. Obiectivele fixate în Declarația emisă de Comitetul Executiv Provizoriu al *UDMR* - obținerea unor garanții constituționale pentru protecția drepturilor colective ale minorităților naționale, elaborarea statutului și crearea Ministerului Naționalităților, dezvoltarea rețelei de învățământ de toate gradele în limba maternă, de la grădinițe și până la învățământul superior, crearea de instituții de cultură și științifice ale minorității, dezvoltarea presei scrise și vorbite în limba maghiară, legiferarea utilizării limbii maghiare în organele judecătorești și ale puterii locale de stat, cultivarea legăturilor cu celelalte părți ale națiunii ungare⁴⁸ au fost urmărite cu abilitate și consecvență, multe din ele fiind deja implementate cu supramăsură.

După enumerarea acestor dificultăți și realizări ale structurilor organizatorice ale minorității maghiare din România, se pot spune foarte multe lucruri despre românii din Ungaria, dar și foarte puține la capitolul realizări. După Tratatul de la Trianon, din 4 iunie 1920, românii din Ungaria, privați de o elită intelectuală, au început să se orienteze către tradiția și

---

⁴⁴ *Ibidem*, p. 364.

⁴⁵ *Idem*.

⁴⁶ Nicolae Edroiu, Vasile Pușcaș, *op. cit.*, p. 24.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 25-26.

⁴⁸ *Romániai Magyar Szó*, anul I, nr. 4, 6 ianuarie 1990, p. 4.

cultura populară. După expresia foarte plastică a profesorului Gheorghe Petrușan de la Szeged, unul din puținii universitari români din Ungaria, acestei comunități i-a mai rămas „sala de dans sau șezătoarea, care jucau rolul unor instituții sociale moștenite spontan”⁴⁹.

Pe parcursul întregului secol XX, în Ungaria a avut loc o involuție a situației minorităților, în care asimilarea era privită ca un proces normal, dar inacceptabil pentru minoritățile maghiare din țările vecine. Chiar la începutul secolului XX, „ca rezultat al asimilării naturale” majoritatea populației a declarat maghiara ca limbă maternă⁵⁰. În consecință, datele statistice ungare dintre 1920 și 2000 sunt convingătoare pentru scăderea drastică a numărului comunităților alogene minoritare. Holocaustul evreilor din perioada celui de-al doilea război mondial, deportările masive ale populației germane, cu caracter punitiv, de după război și schimburile de populație din aceeași perioadă în cazul slovacilor și al sârbilor, au modificat structura etnică a Ungariei postbelice, în sensul diminuării numerice a minorităților.

Situația românilor din Ungaria este cea mai relevantă. Astfel, la recensământul populației din Ungaria din 1920, după limba maternă, este dată cifra de 23.760 de persoane care și-au declarat limba română ca limbă maternă⁵¹. Pe aceeași pagină este prezentată și situația din 1910, când pe arealul Ungariei „trianonice” figurau 28.502 români. Diferența de 4.742 de persoane sunt românii care au emigrat, de bună voie sau obligați, din Ungaria în România. Este o primă reducere a numărului românilor din Ungaria, cu 16,6 %⁵². În marea lor majoritate aceștia erau intelectuali, mai ales preoți și învățători români. Dacă în structura etnică a Ungariei Vechi numărul românilor din Transilvania și Ungaria era de 2.948.186, reprezentând 16,1 % din populația de 18.264.533 (în Transleithania, la 1910), în Ungaria Nouă („trianonică”), numărul este de 23.760, respectiv 0,3 % din totalul de 7.980.143 de locuitori⁵³. O scădere a persoanelor care au declarat limba română ca limbă maternă o constatăm în 1930 - la 16.221, iar în 1949 avem 14.713. În acest ultim an, cei care s-au declarat de naționalitate română sunt numai 8.500⁵⁴. De menționat că la recensământul din 1990 din Ungaria, s-au declarat de naționalitate română 10.740 de persoane, iar în 2001 și-au declarat propria identitate 7.995, având o scădere de 25 % în numai 10 ani⁵⁵. Această drastică scădere a numărului

---

⁴⁹ Gheorghe Petrușan, *Pe scurt despre românii din Ungaria*, în „Romanian Journal of International Affairs”, București, vol. X / 2004, număr special *Românii de pretutindeni* editat de Institutul Român de Studii Internaționale „Nicolae Titulescu”, p. 283.

⁵⁰ *Statistics of centuries (Statistical curios in the Hungarian history)*, Budapest, Hungarian Central Statistical Office, 2002, p. 31.

⁵¹ *MagyarSztatisztikai Közlemények, Budapest, vol. 69, 1923, p. 10.*

⁵² *Idem.*

⁵³ *MagyarSztatisztikai Közlemények, Budapest, vol. 74, 1929* (recensământ efectuat în perioada 1919-1925), p. 29.

⁵⁴ Ioan Matei, *Românii din Ungaria în 2004*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004, p. 20

⁵⁵ *Idem.*

românilor din Ungaria are loc într-o perioadă când autoritățile au adoptat o legislație permisivă în materie de minorități, are loc un proces de consolidare a democrației. În aceste condiții, toate celelalte minorități au crescut numeric prin curajul de a-și declara propria identitate. Acest curaj de a te declara român în Ungaria se pare că lipsește încă.

Situația se explică prin lipsa totală a instituțiilor necesare prezervării identității naționale și a limbii materne. Românii, acuzați din 1920 de pierderea Transilvaniei, la care se adaugă relațiile tensionate între Ungaria și România, au făcut imposibilă declararea propriei identități românești fără frică de persecuții. După instaurarea comunismului în Ungaria (1945) are loc un reviriment prin înființarea de școli și organizații „democratice” ale naționalităților, sub umbrela internaționalismului proletar și a relațiilor „frățești” cu țările vecine din lagărul comunist – Uniunea Sovietică, Cehoslovacia, Iugoslavia și România, excepție făcând Austria. Sub aceste auspicii s-a înființat *Uniunea Culturală a Românilor din Ungaria* în 1948, ca principală organizatoare a programelor culturale. A funcționat până în 1956, când statul și-a retras sprijinul pentru minorități⁵⁶. Procesul de destindere pentru minorități este stopat prin circulara nr. 44167/1960 emisă de Ministerul Educației, prin care școlile cu învățământ național minoritar au fost obligate să treacă la predarea în limba maghiară începând cu anul școlar 1960-1961. După această dată, profesorul Gheorghe Petrușan recunoaște că „românii au eșuat în cadrul procesului de satisfacere a cerințelor legate de avansarea lor culturală și de asemenea, nu au reușit să armonizeze tradițiile populare cu sistemul de valori cetățenești modern”⁵⁷. Prin introducerea obligativității predării în limba maghiară în toate școlile minoritare din Ungaria, limba maternă română ajunge să fie predată ca limbă străină în școli devenite bilingve. În familiile de minoritari se vorbește cu prioritate limba maghiară, în detrimentul limbii materne. Copiii acestor familii ajung să intre în contact cu limba lor maternă în grădiniță și școală, pe care o vor învăța ca pe o limbă străină. Situația este generală în Ungaria, românii nu sunt o excepție. O analiză făcută în 1989 a învățământului minoritar în limba română constată o serie de curențe, fapt ce a impus o regândire a sistemului public de învățământ minoritar, inclus în Planul Național de Educație de Bază⁵⁸. La nivelul anului 2003, cca. 1000 de elevi au beneficiat de program de învățare a limbii române în grădinițe, 5 școli bilingve (la Micherechi, Gyula, Chitighaz, Bățania și Aletea) 6 școli gimnaziale (Bedeu, Săcal, Apateu, Lokoshaza, Otlaca-Pustă și Cenadul Unguresc), la care se adaugă Liceul „Nicolae Bălcescu” din Gyula⁵⁹.

Semnificativ pentru Ungaria este maghiarizarea numelor – o reminiscență din perioada dualismului austro-ungar. Timp de peste 100 de ani, administrația ungară a trecut în registrele de stare civilă – la nașteri, căsătorii, decese – numai corespondențele maghiare ale numelor membrilor

---

⁵⁶ Gheorghe Petrușan, *op. cit.*, p. 284

⁵⁷ *Ibidem*, p. 285.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 279.

⁵⁹ *Idem*.

comunităților etnice. Măsura a fost aplicată cu consecvență până la 31 decembrie 2003. Eradicarea acestei practici se produce cu data de 1 ianuarie 2004, în pragul aderării Ungariei la Uniunea Europeană. Cu această dată, prin Legea nr. 45 / 2002, intră în vigoare noi măsuri administrative în baza cărora membri unei comunități etnice au dreptul, iar funcționarii publici obligația, de a înregistra în actele de stare civilă numele proprii etniei lor. Aceasta se întâmplă în situația în care fiecare din cele 13 minorități naționale și etnice au pregătit și înaintat autorităților de stat, respectiv Ministerului de Interne, lista de nume specifice neamului lor. Aceste liste au fost publicate în „Cartea de nume a minorităților naționale și etnice din Ungaria”⁶⁰. Pentru români, lista a fost întocmită de dr. Anna Borbély și avizată de Traján Kreszta, în calitate de președinte al Autoguvernării pe Țară a Românilor din Ungaria⁶¹.

Mileniul III, secolul XXI începe deci încurajator pentru Ungaria. Această țară se situează din nou în prim-planul demersurilor internaționale de standardizare a drepturilor minorităților. Diplomația ungară lansează inițiativa introducerii unor prevederi distincte privind garantarea drepturilor minorităților în viitoarea Constituție a Europei unite. Aplicarea acestor standarde se face însă cu dublă măsură. Relevante, în această direcție sunt legile pentru minorități. Astfel, în 2001, Parlamentul de la Budapesta a surprins statele vecine prin adoptarea Legii statutului maghiarilor din afara frontierelor. Pentru prima dată un stat, Ungaria, adoptă o lege ai cărei subiecți sunt cetățenii altor state. O face în calitate de „țară-mamă” pentru co-etnicii din afara frontierelor sale. Legea vine în sprijinul comunităților maghiare aflate în situația de minoritari și ridică ștacheta standardelor pe care trebuie să le asigure statele în care trăiesc. Și în aceste state maghiarii au instituții școlare în care se predă numai în maghiară, au organizații puternice, biserici prospere și chiar partide etnice cu reprezentanți în parlamentele de la București, Bratislava și Belgrad.

Pe plan intern, Legea nr. 77 / 7 iulie 1993 privind drepturile naționale și etnice asigură cadrul juridic⁶². Conform acesteia, se anunța din 1993 că reprezentarea în parlament a minorităților va face obiectul unui amendament la lege sau a unei alte legi. O astfel de prevedere nu s-a mai adoptat până azi, ceea ce denotă lipsa de voință politică în a accepta intrarea în Parlamentul de la Budapesta a reprezentanților minorităților. În schimb, faptul că la alegerile din Serbia, din decembrie 2003, partidele

---

⁶⁰ *Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Utónévkönyve*, Budapest, Aranyhal Könyvkiadó, 2004 (care cuprinde Lista de nume pentru bulgari, țigani, greci, croați, polonezi, armeni, români, ruteni, sârbi, slovaci, sloveni și ucraineni – Minoritatea germană a publicat separat Lista de nume germane, sub formă de broșură, Budapest, 2004).

⁶¹ *Ibidem*, p. 550-587.

⁶² Cristina-Maria Dogot, *Românii din Ungaria și modul de raportare la problema identitate/alteritate reflectat în publicațiile de limbă română*, în *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, vol. III, coord. Vasile Ciobanu-Sorin Radu, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2008, p. 333.

maghiare nu au obținut nici un mandat pentru parlamentul de la Belgrad a fost privit cu suspiciune la Budapesta. Cu toate acestea, în Ungaria se mai susține că maghiarii din statele vecine sunt amenințați cu asimilarea, pentru că numărul lor scade. Faptul că mulți dintre ei emigrează și se stabilesc în Ungaria, încurajați de Legea statutului, metamorfozată în Legea beneficiilor, este trecut sub tăcere. Pentru maghiarii din România „țara mamă” este încă atractivă, ceea ce nu se poate spune despre românii din Ungaria, pentru care România nu este încă ceea ce ar trebui să fie.